

ІВАН ОГІЄНКО І СУЧАСНА ГУМАНІТАРНА НАУКА

СЕКЦІЯ «ФІЛОЛОГІЯ»

УДК 378.4(477.43/44)КПДУ(093.3)

В. Р. Адамський

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У СПОГАДАХ ЙОГО СТУДЕНТІВ

У статті аналізуються спогади студентів Кам'янець-Подільського державно-українського університету, заснованого у добу гетьманату П. Скоропадського. Особливе значення серед них посідають мемуари Б. Сивенка, котрий досить ґрунтовно описує як внутрішнє університетське життя періоду 1918-1919 років, так і загальнополітичну ситуацію на Поділлі. Особливу увагу автор приділяє участі студентства у зміні влади в Кам'янці-Подільському наприкінці 1918 року. У центрі уваги майбутнього літератора перебувають структури та репрезентанти більшовицької моделі державності, а також прихід до міста Української Галицької Армії, внаслідок чого якісно поповнився студентський склад навчального закладу та значно активізувалася громадсько-політична праця.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський державний український університет, спогади, громадсько-політичне життя, самоврядна діяльність, студенти, мемуари.

На початку 1950-х рр. у двох числах літературно-мистецького журналу «Київ», що видавався у Філадельфії, побачили світ спогади Б. Сивенка, присвячені періоду його навчання на історико-філологічному факультеті у Кам'янець-Подільському державному українському університеті впродовж 1918-1920 рр.

У статті ставиться за мету розглянути деякі аспекти самоорганізації студентів, зокрема в питанні патріотичного збереження надбань Української революції 1917-1921 рр., крізь призму спогадів і оцінок безпосередніх учасників тогочасних подій, оскільки у такому вимірі окреслена проблема ще не становила предмет спеціального розгляду.

Передусім необхідно бодай фрагментарно зупинитися на особистості автора матеріалу, позаяк наявна про нього інформація є досить скупою та до недавнього часу вирізнялася суперечливими оцінками. Йдеться про Б. Сивенка. Власне під цим прізвищем були опубліковані спогади «Кам'янецький університет і його студентство в 1918-1919 рр.». Аби почерпнути хоча б якусь інформацію про автора ми звернулися до особових справ студентів КПДУУ, які збе-

рігаються у фонді Р-582 Державного архіву Хмельницької області. Однак слухача з таким прізвищем ми не виявили.

Втім, на цінну, хоча й доволі лапідарну інформацію натрапляємо у коментарях до листування митрополита Іларіона (Огієнка), упорядкованого о. Ю. Мищиком: «Кошельнюк (Кошельник) Юрій (псевдонім – А. Юриняк, Б. Сивенко) (1902-?), письменник і публіцист. В роки Другої світової війни емігрував на Захід, з Західної Німеччини переїхав до США» [1, с.546].

Дещо більше змістовного матеріалу можна почерпнути із самого листа Ю. Кошельняка до І. Огієнка, написаного із Нового Ульму (Німеччина) 12 вересня 1947 р. Передусім автор наголосив у кореспонденції про свої незабутні враження, які справили на нього студії представників професорсько-викладацької корпорації КПДУУ, зокрема й ректора навчального закладу. Пізніше, як український інтелігент з тавром «петлюрівського студента», він зазнав чимало поневірянь. За словами самого Ю. Кошельняка, «маючи замолоду замилування до літератури і публіцистики, мусів я, проте, тамувати в собі це внутрішнє покликання, бо першу ж спробу служіння громаді пером диктаторська влада зустріла в багнеті, і ледве виплутався я з халепи» [1, с.295]. Кореспондент вислав І. Огієнку для оцінки свої статті, які ним друкувалися на шпальтах «Українських вістей». Автор відносив себе до європейської української еміграції, але висловив припущення, що з весни прийдеться вимушено шукати «притулку десь у Ваших теперешніх палестинах, ген за океаном». Він висловлював готовність бути корисним українській справі і шукав допомоги в особі Івана Івановича. «Ви ж бо людина з невігаслим громадсько-політичним наставленням і збираєтеся поновити видання «Рідної мови», де філологів і публіцистів напевно місце знайшлося б.

Бо ж самі розумієте, який з мене на старості років лісоруб чи фермер?» [1, с.295].

Лист підписано так: «З правдивою пошаною Ю. Кошельняк (в пресі – Б. Сивенко, а яко літерат[урно]-публіцистичний критик – А. Юриняк)» [1, с.295].

У цьому ж 2006 р. цікавий матеріал про А. Юриняка за авторством В. Горбатюка з'явився в журналі «Вітчизна». Власне стаття називалася «Анатолію Юриняк: таємниця справжнього імені» [2].

Не переповідаючи усіх дослідницьких пошуків та навіть певних випадковостей, зконстатуємо підсумкове твердження В. Горбатюка: насправді усі літературні прізвища автора (Ю. Кошельник, Ю. Кошельняк, Ю. Кошельнюк, Б. Сивенко, А. Юриняк) є лише псевдонімами. Справжнє прізвище та ім'я відомого у літературних колах західного світу митця Юхим Павлович Кошельник [2, с.146]. На думку В. Горбатюка, зміна прізвища була зумовлена жорсткими реаліями радянської дійсності передвоєнного та післявоєнного часу, де в Ю.П. Кошельника залишалася родина. Аби забезпечити їх від ймовірних переслідувань він пішов на такий крок.

Оприлюднена В. Горбатюком інформація цілковито підтверджується комплексом архівних документів. У Державному архіві Хмельницької області зберігається дві справи, які були заведені студентською канцелярією у 1918 р. на слухача історико-філологічного факультету Ю.П. Кошельника. В одній із них містяться прохання студента слов'яно-українського відділу історико-філологічного факультету Ю.П. Кошельника про допуск до здачі іспитів з прослуханих курсів за різні семестри [3], а в іншій – його звернення до ректора навчального закладу І. Огієнка від 30 серпня 1919 р. про призначення на посаду урядовця в канцелярії університету [4, арк.1] та прохання про звільнення з посади у зв'язку із станом здоров'я від 30 січня 1920 р. [4, арк.2].

Власні спогади Б. Сивенко розпочинає із декількох важливих сентенцій, одна з яких не викликає особливих заперечень, а інші – є доволі дискусійни-

ми для загального сприйняття. Перша із них констатує той факт, що за умов радянської дійсності, особливо наприкінці 1920-х – 1930-х рр., колишні співробітники та студенти Кам'янець-Подільської вищої школи змушені були старанно приховувати свою причетність до навчального закладу, маскувати здобуту освіту («пізнішими дипломами советських вузів і втузів»), позаяк самий цей факт кваліфікувався як «петлюрівщина», як «політична діяльність і боротьба за самостійну Україну» і виступав рівнозначним фактові служби в урядових установах Української Народної Республіки чи її військових формувань [5, с.278].

Авторські оцінки описаної реальності на сьогодні підтверджуються численними документами, віднайденими в центральних та регіональних архівохранищах України. Зокрема, Ю.Й. Сіцинському, арештованому в серпні 1929 р. за імовірною приналежністю до «Спілки визволення України», як злочин інкримінувалася діяльність за 1919-1920 рр., коли він займав посаду приват-доцента Кам'янець-Подільського державного українського університету [6, арк.32].

Свою безпосередню причетність до контрреволюційної організації змушений був визнати на допиті й М.О. Драй-Хмара. Зародження структури він відносив до осені 1918 р., тобто часу урочистого відкриття вищого навчального закладу на Поділлі, а до її первісного ядра відносив ректора І.І. Огієнка, декана богословського факультету В.О. Біднова, Л.Т. Білецького, М.О. Грінченка, Ю.А. Гудзія, О.З. Неселовського та інших співробітників науково-освітньої інституції [7, арк.15].

Врешті, на підтвердження жорстких реалій радянського інтелектуально-го буття доби тоталітаризму можна навести численні автобіографії, написані у цей час членами професорсько-викладацької корпорації КПДУУ, в яких свідомо опускаються факти приналежності до роботи чи навчання у «петлюрівському» університеті. Як яскравий зразок цього порядку наведемо витяг із документу, автором якого виступав професор Є.Д. Сташевський: «У 1918 р. був обраний членом Інституту з вивчення економічної кон'юнктури України Української Академії Наук. З кінця 1921 р. поєднував обов'язки професора у Києві та в Кам'янці, де займав кафедри політичної економії, економічної політики та сільськогосподарської економії у Сільськогосподарському інституті, економічної історії, російської історії в ІНО» [8, арк.3].

Щодо інших тверджень, то вони не витримали перевірку часом, залишаючись дискусійними, або такими, що потребують відповідних уточнень. Так, Б. Сивенко стверджує, що Кам'янець-Подільський державний український університет проіснував до травня 1922 р., коли випустилась так звана «Ліквідаційна група», тобто група студентів, котрі у свій час поступали на навчання власне до університету. Сучасна історіографія не наводить аргументів на підтвердження цієї тези. Як правило, дискусія триває навколо двох дат. Одна група авторів пов'язує припинення існування інституції з процесом її реорганізації в Інститут теоретичних наук, що сталося у лютому 1921 р. [9, с.77; 10, с.26-27]. Інші науковці дотримуються думки про тяглість університетської структури до літа 1921 р., коли відбулося офіційне розмежування навчального процесу та матеріальної бази між Інститутом народної освіти та Сільськогосподарським інститутом [11, с.30; 12, с.18].

Неоднозначно сприймається й думка Б. Сивенка щодо початкових кроків з реалізації надто амбітного культурно-освітнього проекту. Мемуарист вважає, що це сталося влітку 1917 р. [5, с.279]. Натомість безпосередні учасники подій, які стояли біля витоків університетської ідеї, схильні відносити її до пізньої осені 1917 р. Саме у цей час громадським активістам Кам'яня-Подільського став відомий намір київської професури перенести частину університету св. Володимира до Ялти [13, с.348; 14, с.24].

Врешті, Б. Сивенко доволі жорстко постулює тезу щодо сформованої університетської структури. На його переконання, навчальний заклад постав у складі чотирьох факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного, природничого та правового, хоча при цьому й зазначив, що останній розпочав працю трохи пізніше [5, с.279]. Свою версію університетської структури подає й невідомий автор. На думку останнього навчальний заклад складався із історико-філологічного, фізико-математичного та юридичного факультетів, і лише невдовзі був заснований богословський підрозділ [15, с.110]. Насправді на сьогодні достеменно доведено, що першими при відкритті Кам'янець-Подільського державного українського університету розпочали діяльність лише історико-філологічний та фізико-математичний структурні підрозділи [16, с.137].

Аналіз академічного життя Б. Сивенко розпочинає із характеристики студентства за національною ознакою. Визнаючи факт рівного доступу до навчання усім бажаючим, незалежно від національної чи релігійної приналежності, він наразі констатує про домінуюче представлення в навчальному закладі українців за походженням, яких було майже 90%. Серед них, що важливо, чимала частина репрезентувала «не так здецидованих свідомих національно-політично українців, як радше «стихійних» українців, що відчули себе українцями з моменту революції 1917 року» [5, с.279]. Однак їхня ідентифікація швидко кристалізувалася завдяки дії двох посутніх чинників: переїзду на початку 1919 р. до Кам'янця-Подільського евакуйованих з Києва центральних урядових структур, що суттєво вплинуло на збільшення у місті національно свідомих українських родин, та переходу влітку цього ж року через Збруч Української Галицької Армії, що мало наслідком якісне поповнення університету викладацькими кадрами та студентським контингентом з числа галичан та буковинців.

Щодо організації навчального процесу, то від самого початку «виклади і лабораторні справи відбувалися з піднесенням, аудиторії і кабінети завжди були повні студентів, які з запалом бралися до науки» [5, с.279]. Особливою популярністю користувалися лекції ректора І.І. Огієнка, професора В.І. Петра, приват-доцентів П.Г. Клепатського та П.В. Клименка.

У полі зору Б. Сивенка перебуває також комплекс питань, пов'язаний із матеріально-побутовим становищем студентства. У цьому контексті він зазначає про організацію студентської їдальні, де обіди значно здешевлювалися в їхній оплаті, та підтриманням найбільш незабезпечених у матеріальному відношенні слухачів шляхом призначення стипендій.

Однак найбільша увага автора спогадів прикута до громадсько-політичного життя студентів. На думку Б. Сивенка, наприкінці 1918 р. воно нічим примітним не виділялося. Єдиною подією, вартою уваги, була заміна губерньського та повітового староств комісаріатами, а державної варті – народною міліцією. У мемуарах ця подія описана таким чином: «Однієї ночі, здається, 17 листопада, до студентського гуртожитку прибув один старший віком студент, старшина армії УНР, і прочитав нам радіограму «Всім, всім, всім...» – за підписом Винниченка й Петлюри – про повстання проти гетьмана. Ми швидко вишукувалися в колону і пройшли до університету, «щоб узяти участь в подіях». Проте за півгодини нас повідомили, що «влада капітулювала» і, отже, ніяких драматичних дій не очікується. Погломонівши трохи, ми затягли пісню і так з пісню рушили назад до свого гуртожитку. Аж другого дня нам стало відомо, що зміна влади в м. Кам'янці, а тим самим і на всьому Поділлі (оскільки Кам'янець був тоді губерніяльним центром Поділля) відбулася, так би мовити телефонним способом: голова Губерніяльної Народної (зем-

ської) Управи В.К. Приходько іменем Управи запропонував телефоном губернiяльному старості п. Кисельову «здати губернію» п. Григорієві Степури, іменованому від Народної Управи на губернiяльного комісара безпеки. За це п. Кисельову і його помічників обіцяно гарантію особистої безпеки. П. Кисельов, очевидно, вже знаючи про виступ проти гетьмана Січових Стрільців у Білій Церкві, ультимат Управи прийняв і владу в Кам'янці і губернії перебрав вищеназваний Гр. Степура» [5, с.280].

Цій інформації, очевидно, слід довіряти, оскільки вона практично пере-гукується із спогадами В.К. Приходька щодо обставин зміни влади у Кам'янці-Подільському. Ще у 1923 р. Віктор Кіндратович у спогадах «Одна ніч», що були підготовлені для журналу «Минуле України», писав: «Це було приблизно в двадцятих числах листопаду 1918 року, днів через вісім після виступу Директорії УНР проти Гетьмана і днів через п'ять після повалення гетьманської губернiяльної влади в Кам'янцю на Поділлі.

Ця справа теж була ділом однієї ночі, якій ми присвяtimo в свій час кілька сторінок, тепер-же зазначу лише, що в ту історичну ніч влада на Поділлі була взята і передана лише при допомозі категоричного і лаконічного діялогу по телефону між Республіканською Подільською Губернiяльною Народною Управою і гетьманським Губернiяльним Староством, без єдиної краплі крові.

А гвардією, спиратись на яку dokonано було сеї блискучої побіди, була... сотня студентів Кам'янець-Подільського Українського Державного Університету. «Сотня» – кількістю з півсотні, серед яких я сам й зараз пам'ятаю кілька милих молодих хлопців, що в ніч «гетьманського перевороту» вперше взяли рушниці в руки...» [17, арк.54 зв.].

Із зміною влади у місті та, зокрема, в університеті помітно пожвавишало громадсько-політичне життя. З національно активних студентів було утворено Українську громаду, яка відразу набула характеру загальностудентської репрезентації. Прояви громадської активності вилились в реалізацію й інших проєктів: утворення студентського чоловічого хору під керівництвом В. Безядовського, організацію друку на циклостилї курсів лекцій, що читались в навчальному закладі. Частина студентства почала працювати у освітньому та видавничих відділах губернської та повітової народних управ в якості референтів, консультантів, редакторів, коректорів та ін.

На початку січня 1919 р. до Кам'янця-Подільського прибули представники від київського студентського полку з агітацією за створення аналогічного підрозділу у губернському центрі Поділля. Ця ідея мотивувалася тим, що український уряд гостро потребував бойових одиниць, базованих на чіткій національній свідомості, сильних духом та відданих ідеї Української Народної Республіки. Кияни не приховували того факту, що в центрі України військові частини, які брали активну участь у протигетьманському повстанні, самочинно розформовувалися або навіть переходили на бік більшовиків чи «різних «отаманів» українського гуляйпiлля» [5, с.281].

Крім особистих зустрічей та організації сходин у місцевій пресі було розміщене спеціальне звернення до «Українського організованого Студентства, середнєшкільників та слухачів підготовчих курсів», де з патріотичних позицій вмотивувалася необхідність у створенні військового підрозділу [18].

Втім, до створення спеціального студентського полку у Кам'янці-Подільському справа так і не дійшла. На заваді стояло щонайменше три присутніх причини. По-перше, значна кількість національно свідомої молоді працювала в самоврядних та інших інституціях краю, а тому не вважала для себе можливим полишити цю спра-

ву, оскільки брак необхідних кадрів у місті був відчутним. По-друге, вчорашні студенти «малороси» і «общероси» не мали жодного бажання класти свою голову за українську справу, бо їм, як правило, було «всьоравно» [5, с.281]. Врешті, давалися взнаки ще не до кінця скомпрометовані більшовицькі гасла.

Б. Сивенко визнає, що ліворадикальні настрої поволі охоплювали все більше місцевих робітників, особливо кам'янецьких друкарень. Це позначилося й становищі студентства. Багато з них в політико-ідеологічному сенсі також почали «лівіти», що дуже виразно проявилось у створенні «общесоціалістического блока».

У квітні 1919 р. до Кам'янця-Подільського прийшли більшовики. Втім, це не позначилося якимсь випукло на студентському середовищі. Заняття відбувалися майже нормально. Якимсь непомітно для загалу одного дня до університету призначили політичного комісара. Ним став студент природничого відділу фізико-математичного факультету А. Волянський. Про нього Б. Сивенко подає достатньо змістовну інформацію. Батько А. Волянського був священником, а сам він свого часу закінчував духовну семінарію. Під час навчання створив український нелегальний гурток. У 1917 р. вступив у партію українських есерів, де згодом пристав до лівого крила, які самоорганізувалися в окрему групу, відому під назвою «боротьбисти». Загалом, на думку Б. Сивенка, А. Волянський був, як тоді висловлювалися, «не вредним хлопцем», і йому дехто з студентів завдячував своєчасне попередження й уникнення арешту (шляхом негайної «змивки» з Кам'янця)» [5, с.284].

Політичний комісар не наважився на проведення докорінної реорганізації навчального закладу. Тому було щонайменше дві причини. По-перше, комуністи були надто слабкі, аби замислюватись над серйозними структурними змінами вищої школи. Для них ключовим залишалося питання щодо втримання влади як такої. По-друге, як припускає Б. Сивенко, він, «очевидячки, розумів непотрібність і сміхотворність студентського «вгляду» до навчально-педагогічних плянів та «контролю» над професурою» [5, с.284]. Тому в цьому сенсі А. Волянський обмежився реконструкцією загальношкільного органу в «Раду студентських представників», яку й сам очолює.

Досить детально Б. Сивенко описує відвідування університету Народним комісаром освіти В.П. Затонським. В навчальному закладі він поводить себе обережно, розпорядившись лише закрити богословський факультет [19, с.70]. Але у виступі на мітингу в Шевченківському народному домі В.П. Затонський промовляв у дусі звичайної більшовицької демагогії, висловившись про український рух дослівно так: «Так називаємо українське національне двіженіє видумалі семінаристи і поштово-телеграфні чиновники» [5, с.285].

Після цього багатьом стала зрозуміло природа більшовицької влади. По суті, це була «справжня окупаційна влада Москви» й українську культурно-освітню справу вона терпіла вимушено, не маючи змоги відразу вдатися до її розгрому.

Інший вражаючий факт, що справив неабияке враження на Б. Сивенка полягав у шценті переповненій в'язниці, куди поміщали усіх підозрілих жителів міста. Особливо автор виділяє постать кам'янецької чекістки Фані, про лютість якої ходили цілі легенди. У ці ж дні був розстріляний студент Ю. Приходько, котрий за дорученням українських есерів проводив антибільшовицьку агітацію в

селах поблизу Кам'яця-Подільського. І звісно ж, усі ці події та обставини прямо та опосередковано впливали на морально-психологічний клімат, який панував у стінах навчального закладу. «В університеті цими днями панував пригноблений настрій, – писав Б. Сивенко, – професори читали без ентузіазму, а студенти слухали й поготів з унілим настроєм. Після 9 години вечора заборонено було показуватися на вулицях, і по них лише проходилися большевицькі патрулі. Кожного ранку ми дізнавалися про нові арешти, вчинені вночі» [20, с.19].

Тому й не дивно, що повернення на початку червня 1919 р. до міста Українського війська супроводжувалось надміру позитивними емоціями. У сприйнятті Б. Сивенка це виглядало так: «Радість кам'ячан важко описати. На вулицях увесь день наче свято: веселі обличчя, радісні перегукування – бо ж серед прибулих багато знайомих і кривних. Зразу десь подівся похмурий настрій останніх тижнів і в університеті. Відновилися Студентська Українська Громада, студентський хор і різні гуртки; в місті відновилися «Просвіта» і загальноміський національний хор. Повернулись українські громадські діячі, а з ними і наш ректор» [20, с.19].

Крім іншого, прихід до Кам'яця-Подільського Української Галицької Армії призвів до значного збільшення студентів з числа галичан та буковинців. За ініціативи останніх була заснована нова студентська організація – «Академічний союз», помітну роль в якій відігравали Ю. Каменецький, М. Стрільчук, О. Колодрубський.

Пожвавлення громадського життя знайшло свій вияв у випуску студентського часопису – журналу «Нова думка». Це було об'ємне і солідне за змістом видання, де крім статей на суспільно-політичні, загальнокультурні і професійні студентські теми, був започаткований і чималий літературно-мистецький розділ.

Б. Сивенко називає ще один журнал, якого у 1919-1920 навчальному році вийшло у світ один чи два номери. Це «Буяння», до редколегії якого входили В. Кириленко, Є. Шманкевич та І. Шевченко. Про долю обох журналів автор говорить так: «А загалом «Буяння», якщо брати під розгляд особливо перше число – запевдалось цікавим і оригінальним журналом. Сама назва мала нагадувати читачам буяння молодих студентських сил. На жаль, ні «Буяння», ні трохи довгочаснішої «Нової Думки» мені пізніше ніде не доводилося зустрічати, і можна сказати напевно, що поза Советами примірники цих журналів ні в кого не збереглися. А зважаючи на нищення архівних матеріалів на Україні під час цієї війни, можна побоюватися, що їх взагалі нема ніде, бо всяку публікацію, пов'язану з Кам'янецьким університетом, приватно навряд чи міг хтось зберегти – все те мовою большевиків була «петлюрівська крамола», яку «робітничо-селянська влада» нещадно винищувала» [20, с.20].

Б. Сивенко правий у тому, що багато документів і матеріалів доби Української революції 1917-1920 рр. було втрачено у радянський час. Нам справді не вдалося розшукати журнал «Буяння» ані в бібліотечних, ані в архівних фондах України. Проте з трьома числами «Нової думки», що зберігаються в одиничному примірнику у відділі рідкісної книги фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, можна ознайомитись і сьогодні [21; 22].

На думку автора, 1919 р. був періодом найбільш інтенсивного академічного життя кам'янецького студентства. За планом читалися лекції, активно провадилася гурткова робота. Окремо Б. Сивенко зупиняється на діяльності студентського чоловічого хору, диригентом і керівником якого був В. Бесядоський. Хор нараховував близько 60 осіб, був добре скомпонованим і мав можливість виконувати солідні хорові композиції М. Лисенка, К. Стеценка, О. Кошиця та ін. На погляд автора, особливо студентській аудиторії імпонували у виконанні хору «Прометей», «Іван Гус» («Кругом неправда і неволя»), «Гамалія» («Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі») і «Вкраїно-мати, кат сконав» [20, с.22].

Атмосфера, яка панувала в навчальному закладі серед студентства, проявлялася ознаками дружби і взаємної довіри наддніпрянців і галичан. «Не було і тіні того лиховісного «Збруча», що його так розкопано по цій війні, в УНРРА-ПРО-в-ських таборах, – зазначав Б. Сивенко. – Правда, подеколи до студентів доходили чутки, що десь там «угорі» не все гаразд у взаєминах поміж урядом У[країнської] Н[ародної] Р[еспубліки] і урядом диктатора Петрушевича, як і між штабами Дієвої Армії і Начальною командою У[країнської] Г[алицької] А[рмії]. Але, оскільки пригадується, на взаєминах у середовище студентства ці неясні поголоски майже не позначалися. Студентський тодішній загал не кохався в сплітках, від яких чувся нездоровий запах, і взагалі не дуже полюбляв аматорів політичного закулісса. Доказом цього може бути хоча б іронічне ставлення до тих окремих студентів, що чванилися своєю повсякчасною поінформованістю і «близькістю до сфер», ставлення, виявилось знов таки в іронічних запитаннях до таких студентів: «Ну, які тепер евентуальності на політичному Олімпі: хто з чого резигнує, хто до кого ставиться з резервою?» [20, с.22].

Щоправда, пізньої осені 1919 р. ця дружельобність таки дала тріщину. Це сталося після того, як до Кам'янця-Подільського докотилася звістка про перехід частини УГА до Денікіна. З цієї нагоди в університеті були скликані загальні студентські збори, на яких обговорювалася неоднозначна подія. Ю. Каменецький доповідав про вимушеність цього кроку, що був зроблений за досить невідрадних обставин. Подальша дискусія засвідчила жорстку контрверсійність в оцінках події, а відтак більшості розходилася з важкими почуттями та думками, не переконавши один одного.

Після цього зібрання громадсько-політичне життя в навчальному закладі помітно згорнулося. А закінчилося усе тим, що «десь у кінці грудня мешканці Кам'янця побачили на вулицях свого міста вступаючі колони добре спорядженої польської армії ген[ерала] Галлера в блакитно сірих уніформах, з ситим і впевненим виглядом.

На той час українські міністерства і тилові установи армії вже виїхали з Кам'янця. Залишився лише Головноуповноважений уряду – міністр – він же ректор університету, проф[есор] Ів. Огієнко» [20, с.23].

Так, на думку Б. Сивенка, закінчувався бурхливий, сповнений надій та водночас розчарувань 1919 р., а з ним і найцікавіший та найзмістовніший внутрішнім життям період діяльності Кам'янець-Подільського державного українського університету.

Таким чином, спогади Б. Сивенка є свідченням очевидця про знаковий період в історії Кам'янець-Подільського державного українського університету. Попри певні неточності та суб'єктивні оцінки, аналізована праця є цінним джерелом із дослідження різнопланових питань, пов'язаних з діяльністю студентства навчального закладу, особливо коли йдеться про питання його власної самоорганізації та участі у суспільно-політичному житті краю революційної доби.

Список використаних джерел:

1. Листування митрополита Іларіона (Огієнка) / упорядник о. Ю. Мицик. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 566 с.
2. Горбатюк В. Анатоль Юринок: таємниця справжнього імені / В. Горбатюк // Вітчизна. – 2006. – №7-8. – С. 141-146.
3. Державний архів Хмельницької області (далі: ДАХМО), ф.р.-582, оп.2, спр.675. – 7 арк.
4. ДАХМО, ф.р.-582, оп.2, спр.674. – 2 арк.

5. Сивенко Б. Кам'янецький університет і його студентство в 1918-1919 рр. / Б. Сивенко // Київ (журнал літератури й мистецтва). – Філадельфія, 1951. – Ч. 6. – С. 278-285.
6. ДАХМО, ф.р.-6193, оп.12, спр.п-15162. – 59 арк.
7. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф.263, оп.1, спр.48707-ФП. – 132 арк.
8. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі: ЦДАВО України), ф.166, оп.12, спр.7364. – 4 арк.
9. Баженов Л.В. Alma mater подільського краєзнавства (Місто Кам'янець-Подільський – центр історичної регіоналістики XIX – початку XX століть) / Л.В. Баженов. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – 416 с.
10. Прокопчук В.С. І.Г. Сливка – організатор і перший керівник фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету / В.С. Прокопчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Біблієкознавство. Книгознавство / редкол.: О.М. Завальнюк (голова), В.С. Прокопчук (відп. ред.) та ін. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 2. – С. 20-30.
11. Мельник Е.М. Кам'янець-Подільський інститут народної освіти: розвиток, досягнення та втрати (1921-1930 рр.) / Е.М. Мельник, А.Г. Філінік // Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет. – Т. 1. – С. 28-40.
12. Завальнюк О.М. Радянська влада і Кам'янець-Подільський державний український університет (1919, 1920-1921 рр.) / О.М. Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет. – Т. 1. – С. 9-20.
13. Пашенко О. Заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету / О. Пашенко // Матеріали до життєпису / упорядник, автор передмови В. Адамський. – Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2012. – С. 346-379.
14. Приходько В.К. З історії повстання українського університету в Кам'янці на Поділлі / В.К. Приходько ; упорядник та автор передмови В.Р. Адамський. – Хмельницький : ПП Заколотний М.І., 2012. – 103 с.
15. Кам'янецький український державний університет (спогади студента) // Пам'ятки України: історія та культура. – 2000. – №3-4. – С. 110-113.
16. Завальнюк О.М. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917-1921 рр.) : монографія / О.М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 644 с.
17. ЦДАВО України, ф.4018, оп.1, спр.38. – 277 арк.
18. Відозва до Українського організованого Студентства, середнєшкільників та слухачів підготовчих курсів // Життя Поділля (незалежна, демократична газета). – Кам'янець-Подільський. – 1918. – 31 грудня.
19. Біднов В. Перші два академічні роки українського державного університету в Кам'янці-Подільському. (Уривок із спогадів) / В. Біднов // Кур'єр Кривбасу. – 1997. – №69-70. – С. 64-74.
20. Сивенко Б. Кам'янецький університет і його студентство в 1918-1919 рр. / Б. Сивенко // Київ (журнал літератури й мистецтва). – Філадельфія, 1952. – Ч. 1. – С. 19-23.
21. Нова думка (Журнал літературно-науковий). – Кам'янець-Подільський, 1920. – Ч. I-II. – 81 с.
22. Нова думка (Орган Студентства Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету). – Кам'янець-Подільський, 1920. – Ч. III. – 76 с.

The memories of students of Kamyanets-Podilskyi State Ukrainian University, founded in days of Hetmanate of P. Skoropadskyi have been analyzed in the article. Of particular importance among them are the memoirs of B. Syvenko, who describes in details the internal academic life of the period of 1918-1919, as well as the general political

situation in Podillia region. Special attention the author pays to participation of students in the change of power in Kamyanets-Podilskyi at the end of 1918. The future writer focuses on the structures and the representatives of the Bolshevik model of statehood and the arrival of the Ukrainian Galician Army to the city, resulting in the qualitatively enriched student body of the educational institution and greatly intensified the public and political work.

Key words: Kamyanets-Podilskyi State Ukrainian University, reminiscence, social and political life, self-governing activity, students, memoirs.

Отримано: 17.10.2016 р.

УДК 821.161.2-23.09(092)

В. П. Атаманчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ОСМИСЛЕННЯ ДУХОВНО-ЕТИЧНИХ ПРОБЛЕМ У МІСТЕРІЇ ІВАНА ОГІЄНКА «ОСТАННЯ ХВИЛИНА»

Стаття присвячена вивченню художньої своєрідності твору Івана Огієнка «Остання хвилинка». Увага зосереджується на дослідженні проблематики драми, висвітленні головних засад світогляду митця, які визначають спосіб художньої репрезентації проблем морально-етичного та духовного спрямування. Аналізується образ головного героя твору, який став втіленням художньої ідеї пошуку смислу буття через зовнішні та внутрішні колізії. Досліджуються форми художньої умовності, використані Іваном Огієнком у драмі.

Ключові слова: Іван Огієнко, драма, головний герой, конфлікт, художня умовність, духовно-етичні проблеми.

Іван Огієнко-митець зазвичай вирішує важливі морально-етичні та духовні проблеми. Своєрідність тієї художньої реальності, яку він створює, визначається значною мірою умовності, різноманітних внутрішніх перетворень та контрастних зіставлень. Івана Огієнка передусім цікавлять внутрішні сутнісні імпульси, що визначають стан людської свідомості, спрямованої на пошук та осягнення глибинних сенсів. Художнє зображення у нього часто має різні проєкції розгортання, які, проте, мають точки перетину, взаємного переходу. Це демонстрація тих змін, яких зазнає людська свідомість у земному існуванні, щоби, пройшовши через різні зовнішні перипетії, дійти до тієї межі глибинного розуміння, яке наповнює усе невидимим до того смислом.

У цьому контексті глибоко символічним твором є драма Івана Огієнка «Остання хвилинка». Саме поняття «остання хвилинка» у творі знаменує закінчення земного життя і початок небесного. До цього непростого розуміння йде головний герой твору Микола, переживаючи складний та болісний процес внутрішнього очищення й трансформації. Іван Огієнко показує його у межових станах, коли Микола змушений дивитися на власне життя у зовсім іншій, незвичній перспективі, коли він не може більше тікати від самого себе, як це робив впродовж майже всього життя.

Драма складається з п'яти дій, назви яких промовисто засвідчують еволюцію свідомості головного героя, показують складний шлях до справжнього розуміння: «Людина не думає про смерть», «А Смерть приходиться несподівано», «Покинуть перші вірні друзі», «Надія тільки на Ласку Господню», «Людину спасають Чесноти її». Іван Огієнко показує, що кожен етап для Миколи означає